

ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΣΤΑ ΙΧΝΗ ΜΙΑΣ ΚΡΥΜΜΕΝΗΣ ΠΟΛΗΣ
| TRACED PATHS OF A HIDDEN CITY |

ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΣΤΑ ΙΧΝΗ ΜΙΑΣ ΚΡΥΜΜΕΝΗΣ ΠΟΛΗΣ

| TRACED PATHS OF A HIDDEN CITY |

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΒΛΑΧΟΥ ΧΡΥΣΤΑΛΛΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝ: FABIANO MICOCCHI

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πρώτα από όλους, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμότερες ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Fabiano Micocci, για την πολύτιμη βοήθεια, την ενθάρρυνση, και τις υποδείξεις για την υλοποίηση της εργασίας. Χωρίς την πολύτιμη καθοδήγηση του, η ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας θα ήταν αδύνατη. Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στους υπαλλήλους του Δασαρχείου Μαγνησίας για το υλικό που μου παραχώρησαν, ιδιαίτερα τον κ. Πάντο Πινακά για τις υποδείξεις σχετικά με το δάσος της Γορίτσας. Επίσης θέλω να ευχαριστήσω την κυρία Ι. Μαμαλούδη από την εφορία αρχαιοτήτων Μαγνησίας καθώς οι πληροφορίες που μοιράστηκε μαζί μου έγιναν τα θεμέλια όλης της εργασίας. Τέλος θέλω να ευχαριστήσω τους γονείς μου που ήταν δίπλα μου σε όλο αυτό το ταξίδι.

Σημείωμα

Το σημείο εκκίνησης είναι ο μήνας Μάρτιος του 2019 και η λήξη ο μήνας Οκτώβριος 2019. Μέσα σε αυτό το χρόνο, υπάρχει μία συνεχή επισκεψιμότητα του λόφου, σε διάφορες στιγμές, μοναχικές ή με συνοδοιπόρους. Είναι η προσωπική οπτική και προσέγγιση του λόφου της Γορίτσας μέσα σε φυσικό χρόνο, μέσα από την παρατήρηση του όλου και του μοναδικού. Χάθηκα μέσα στο χρόνο, όπως χανόμουν μέσα στα δέντρα. Όλες οι παρατηρήσεις είναι δυναμικού χαρακτήρα, καθώς ο χρόνος κυλά και εμείς μαζί. Η περιοδικότητα της φύσης παίζει καίριο λόγο, στα χρώματα του ουρανού και της γης, στη χλωρίδα του τόπου και τη πανίδα της. Η αντίληψη του συνόλου, ξεκινά εφόσον ο παρατηρητής έχει αφουγκραστεί την κάθε λεπτομέρεια. Βαδίζει ψηλαφίζοντας, τοποθετώντας σημεία, ώστε κομμάτι κομμάτι να γίνει η σύνθεση του τόπου.

Πρόκειται για μία σύσταση, αναγνώριση του λόφου της Γορίτσας, όπου πλέον μέσα στο χρόνο από εκεί που ήταν όριο της πόλης, τώρα βρίσκεται ως το μέσο της ευρύτερης περιοχής του αστικού τοπίου. Ουσιαστικά περικλείεται από το δήμο Βόλου ακουμπά στη βιομηχανική περιοχή της ΑΠΕΤ και του δημοτικού διαμερίσματος της Αγριάς. Ο λόφος αυτός εμπεριέχει μέσα του ένα θαμμένο αστικό τοπίο, μία αόρατη πόλη του παρελθόντος, την αρχαία πόλη με την ονομασία Ορμίνιον κατά την τελευταία μελέτη κειμένων των περιηγητών του 18ου αι. εμπεριέχει πολυβολεία του 2ου παγκοσμίου πολέμου, καθώς κάποτε το περάσμα προς το Πήλιο γινόταν από τον 'λαιμό' του λόφου, μεταξύ Γορίτσας και προπόδων Πηλίου). Εμπεριέχει ανθρώπους. Τους ανθρώπους του σήμερα από πεζοπόρους, σε αναβάτες, σε ποδηλάτες, σε επισκέπτες, περιηγητές, ποδηλάτες, ζευγάρια, πιο ιδιαίτεροι άνθρωποι, προσκόπους, πυροσβέστες, από παιδιά μέχρι

ηλικιωμένους. Είναι ένας λόφος ανάμεσα και μεταξύ. Μέσα σε ένα τοπίο αστικό και περιαστικό.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΘΕΜΑΤΟΣ

Ο τόπος είναι ένας χώρος, που έχει έναν ξεχωριστό χαρακτήρα, μια ιδιαίτερη ταυτότητα και αναδίδει "ατμόσφαιρα". Για έναν τόπο, όμως, η λέξη ατμόσφαιρα είναι αυτή, που τον χαρακτηρίζει και τον διαφοροποιεί από τον απλό αδιάφορο χώρο. Φυσικά, ο τόπος είναι χώρος, αλλά η ατμόσφαιρα, που αποπνέει είναι μια ιδιότητα, που του προσδίδει ταυτότητα, τον κάνει δηλαδή, ξεχωριστό, μοναδικό για αυτόν, που θα την κατανοήσει και θα ταυτιστεί με αυτή. Ο τόπος έχει τόσους χαρακτήρες, όσους οι άνθρωποι μπορούν να του προσδώσουν, να του αναγνωρίσουν. Αυτό το ιδιαίτερο αίσθημα, "ο παλμός των ψυχικών χορδών", που ο εκάστοτε τόπος θα δημιουργήσει σε αυτούς που τον βιώνουν, είτε ως κάτοικοι, είτε ως επισκέπτες είτε, ακόμη, και φαντασιακά, νοητικά, επειδή απλώς τον σκέφτονται, είναι αυτό που θα συνδιαμορφώσει μαζί με άλλους παράγοντες τη βιωματική ταυτότητα ενός τόπου. Ο άνθρωπος δηλαδή κατασκευάζει μέσα του, μέσω μιας ασυνείδητης ψυχολογικής διεργασίας, το νόημα ενός τόπου. Όμως, δεν πρόκειται για μια μονόδρομη γραμμική νοητική κίνηση, που ξεκινά από τον άνθρωπο και καταλήγει στο χώρο. Αντίθετα, η γνώση της ιστορίας ενός τόπου "σε φέρνει" πιο κοντά σε αυτόν. Τα ίχνη του χρόνου σε έναν τόπο αποτελούν "πύλες επικοινωνίας" με το παρελθόν του, που γνωρίζοντας το, και σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά του εκάστοτε τόπου, συνθέτεται ένας χαρακτήρας για αυτόν, που ο μόνος "μάρτυρας", που έχει τη δυνατότητα να πιστοποιήσει τη βιωματική ταυτότητα ενός τόπου, είναι αυτός που τον βιώνει μέσω της εμπειρίας του. Η γνώση της ιστορίας συμβάλλει στην κατανόηση και ερμηνεία ενός τόπου. Μέσα από μια ιστορική και γεωγραφική διερεύνηση θα προσπαθήσω να αναλύσω και να κατανοήσω τον

λόφο της Γορίτσας. Ο λόφος της Γορίτσας βρίσκεται στην είσοδο του Παγασητικού κόλπου και αποτελεί ένα μικρό ύψωμα 200 m, πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας. Στο βόρειο άκρο του, ενώνεται με ένα στενό λαιμό με τον κύριο όγκο του Πηλίου, του οποίου ουσιαστικά αποτελεί ένα μικρό ύψωμα στους πρόποδες του (έτσι εξηγείται και η ονομασία του λόφου Goritsa δηλαδή μικρό βουνό, σε αντιπαράθεση με το Πήλιο, το μεγάλο βουνό που ονομάζεται Gora). Δυτικά του λόφου της Γορίτσας απλώνεται η μεγάλη πεδιάδα του Βόλου και νοτιοανατολικό του λόφου απλώνεται η πεδιάδα της Αγριάς και των Λεχωνιών.

Το πραγματικό περιβάλλον ορίζεται ως το φυσικό περιβάλλον, που σχηματίζεται καθαρά από τα φυσικά αγαθά, το νερό, τη θάλασσα, τη χλωρίδα και τη πανίδα, δίχως καμία ανθρωπογενή παρέμβαση. Η φυσική έκφραση του περιβάλλοντος και των ανθρώπων δημιουργούν το τοπίο. Οι συνεχείς καταστροφές, οι ρήξεις, με προορισμό την ανακατασκευή, την ανοικοδόμηση της πόλης, την επέκταση της, την διάνοιξη νέων οδών. Η εμπειρία του τόπου γίνεται μέσα από τα αποτυπώματα στο γεωγραφικό ανάγλυφό του μέσα στη διαχρονία. Συναντούμε την έννοια της απώλειας στο φυσικό περιβάλλον και την έννοια της συμπλήρωσης στο ανθρωπογενές περιβάλλον, μέσω των μετασχηματισμών του πρώτου. Ένα σκηνικό αλληπάλληλων αλλαγών, μία συνεχής ανασύσταση του τοπίου.

«Το μάτι προσπαθεί να αναγνωρίσει το τοπίο, παρατηρώντας τις μετασχηματιζόμενες προβολές των σκιών, τα περιγράμματα των όγκων και τις σχέσεις των υψών. Αυτόματα σχεδόν, επιδιώκει να εντάξει τις γνώριμες όψεις και τις οικείες οπτικές γωνίες της θέας από το έδαφος σε αυτή τη συνολικότερη και αντικειμενικότερη σύλληψη της μορφής.[..]

Γιάννης Πεπονής, Χωρογραφίες. Ο αρχιτεκτονικός σχηματισμός του νοήματος.

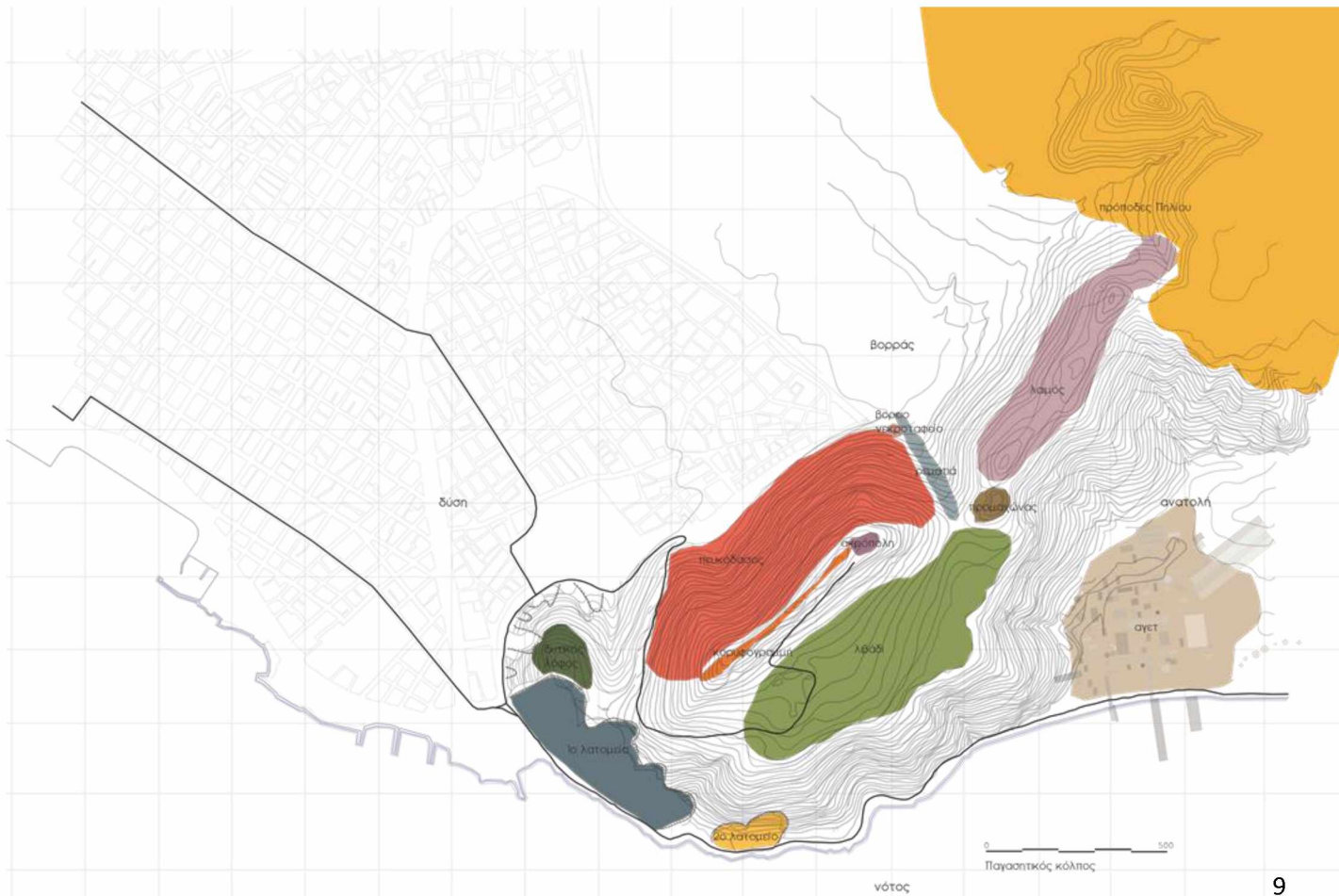

α. Ανθρωπογενές φυσικό τοπίο, με μακιά βλάστηση, φρυγανά και βότανα, είδη της φυτοκοινωνίας που συναντάται στις Μεσογειακές χώρες.

β. Περιαστικό τοπίο, καθώς το ακουμπά η πόλη.

γ. Βιομηχανικό τοπίο, η θέαση της ΑΓΕΤ, που πιθανόν να εξελιχθεί και σε μεταβιομηχανικό τοπίο με την συνεχή υποβάθμιση λειτουργίας του εργοστασίου, την 'αισθητική' αποκατάσταση των σύγχρονων λατομείων καθώς και τη φυσική αποκατάσταση των αρχαίων λατομείων.

δ. Αρχαιολογικό τοπίο, με τη βλάστηση να έχει πλήρως οικειοποιηθεί τα εναπομείναντα κατάλοιπα της ελληνιστικής πόλης και τα Πολυβολεία του Β' παγκοσμίου πολέμου.

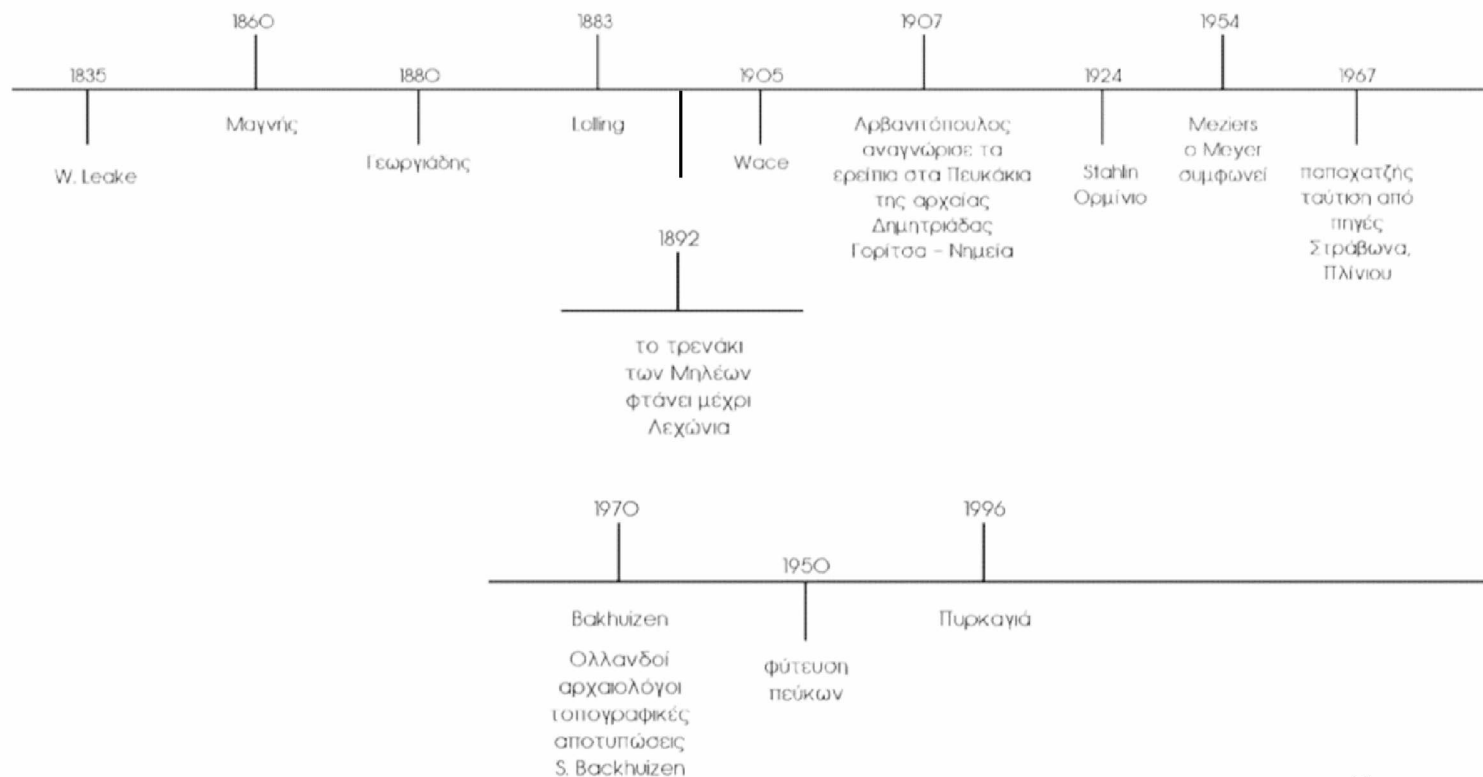
«Το να είσαι μέσα στο τοπίο σημαίνει εξοικείωση με την ένταση ανάμεσα στη συνέχεια του περιπάτου και στην ασυνέχεια της θέας. Αντίθετα, απομάκρυνση καθιστά το τοπίο αντικείμενο συνεχώς μεταλλασσόμενων θεάσεων. Και στις δύο περιπτώσεις η κατανόηση των επιμέρους θεάσεων ως όψεων ενιαίας μορφής απαιτεί τον διάλογο των αισθήσεων με τη σκέψη. Το ειδοποιό στοιχείο της κίνησης μέσα στο τοπίο είναι η περιπατητική διαμεσολάβηση αυτού του διαλόγου.»

Γιάννης Πεπονής, Χωρογραφίες. Ο αρχιτεκτονικός σχηματισμός του νοήματος.

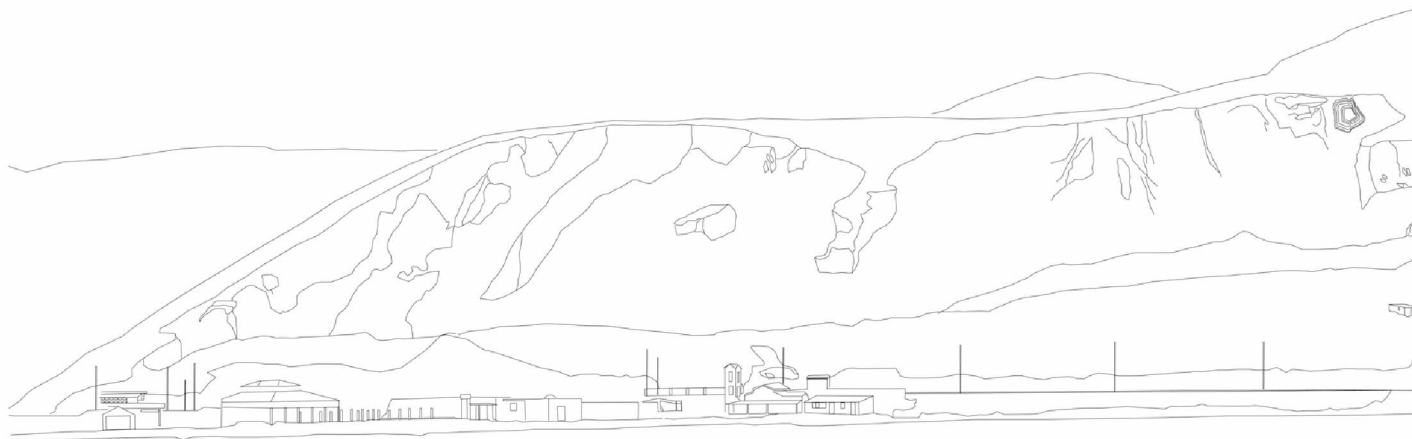

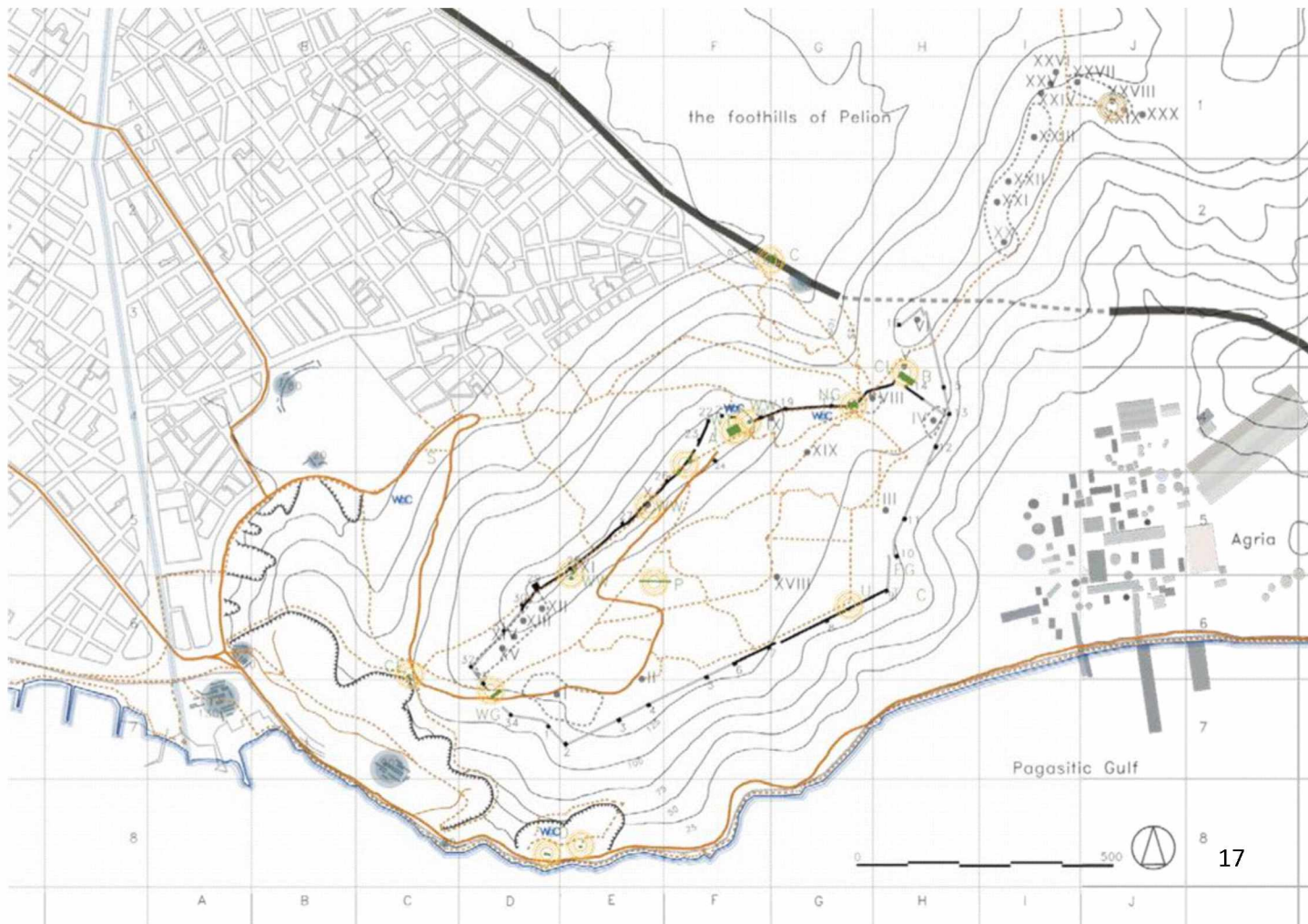

NOTIA ΟΥΗ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Κιβωτιόσημοι τάφοι	CE	Cemetery outside the Westgate
Αποχέτευση	P	Ancient Drainage
Σκάλα από ρίζες	S	Staircase from trees' roots
Ίχνη οχύρωσης	U	Ruins of fortification
Προμαχώνας 14	B	Great Battery 14
Βόρεια Πύλη	NG	Northgate
Δυτική Πύλη	WG	Westgate
Κατάλοιπα Πύργου	T	Tower's ruins
Ανατολική Πύλη	EG	Eastgate
Σπηλιά Παναγίας Σπηλιώτισσας	†	Cave of Panayia Spiliotissa
Εκκλησία Ζωοδόχου Πηγής	†	Church of Zoodochos Pigi
Υπαίθριο Θέατρο	D	Outdoor Theatre
Ακρόπολη	A	Acropolis
Αρχαία δεξαμενή νερού	WT	Ancient water tank
Ασβεστολιθική σπηλιά	CL	Limestone Cave
Ώλυβολείο του II Παγκοσμίου Πολέμου	WW	Circular pillbox of World War II
Σπηλιά Διός Μελιχίου	C	Cave of Melichios Zeus

Σημείο ενδιαφέροντος		Place of interest
Σύγχρονο λατομείο		Modern quarry
Αρχαίο λατομείο		Ancient quarry
Αυτοκινητόδρομος		Road car
Μονοπάτι		Footpath
Κατάλοιπα		Remains
Αρχαία οχύρωση		Ancient fortification
Χείμαρρος Άναυρος		Anavros stream
Χώρος στάθμευσης		Parking
Γραμμές τρένου		Railway
Τουαλέτες		Toilets
Θέση αρχαίου πύργου		Ancient position of tower

Η χάραξη του Ιπποδάμειου κανάβου, με βάση την αποτύπωση της Ολλανδικής ομάδας του Bakhuizen.

Ένας οχυρωμένος οικισμός αστικού χαρακτήρα, κτισμένος από τον Φίλιππο Β' στο πρώτο μισό του 4ου αιώνα και εν συνεχεία από τον Κάσσανδρο. Η πόλη χτίστηκε Νότιο Ανατολικά του λόφου, όπου η ομαλή κλίση του εδάφους δημιουργεί ένα πλάτωμα. Η οχύρωση έχει συνολικό μήκος 2.850 χλμ. και μεγάλος μέρος της είναι ορατό στο τοπίο σήμερα. Το τείχος και η πόλη χτίστηκαν με το ασβεστολιθικό πέτρωμα του λόφου, κάνοντας εξορύξεις σε 33 διαφορετικά σημεία που έχουν εντοπιστεί, τα αρχαία λατομεία. Ανά άνισα διαστήματα πάνω στο τείχος υπήρχαν πύργοι, τετραγωνικής κάτοψης καθώς και σημεία με φυσική οχύρωση. Η πόλη είχε τρεις Πύλες, η Δυτική, η Ανατολική και η πιο ευάλωτη η Βόρεια, καθώς είναι τοποθετημένη σε χαμηλό υψόμετρο σε σχέση με τις άλλες και από εκεί ξεκινά μία ρεματιά. Η ένωση του λόφου της Γορίτσας έχει εμφανών πιο χαμηλό υψομετρικό βάθος, είναι με πιο ομαλές κλίσεις και έχριζε προστασίας. Για τους λόγους αυτούς σχεδιάστηκε και τοποθετήθηκε το κτίριο του Προμαχάνα 14, όπου μέχρι σήμερα έχουν διασωθεί τα θεμέλια του, που χτίστηκαν από μεγάλους λαξευμένους ασβεστολιθικούς κυβόλιθους με ισόδομο σύστημα. Στην κορυφογραμμή υπάρχουν ακόμα δύο δεξαμενές νερού.

Η Ακρόπολη περικλείει τρεις στέρνες νερού και ένα αρχαίο ιερό στη θέση όπου τώρα βρίσκεται η εκκλησία της Ζωοδόχου πηγής. Πριν την εκκλησία υπήρχε ένας παλαιότερος χριστιανικός ναός του 18ου αι.. Η εκκλησία έχει κτιστεί με επανάχρηση των αρχαίων οικοδομικών υλικών καθώς και με κιβωτιόσχημους παρόλιθους φερτούς πιθανόν από την Μακρινίτσα. Ο παρόλιθος είναι λεπτοκρυσταλλικοί ασβεστόλιθοι, η μάζα των οποίων παρουσιάζει χαρακτηριστική κυψελώδη δομή με πόρους.

Η πόλη έχει έκταση περί τα 400 στρέμματα. Η θέση της είναι στρατηγικά επιλεγμένη. Σχεδιάστηκε και οικοδομήθηκε έχοντας κάθετους άξονες με Βόρειο Νότιο προσανατολισμό και πιθανόν να είχε 450 - 500 κατοικίες που υπολογίζεται σε μία πόλη με 3000 - 3500 πληθυσμό. Τα σπίτια ήταν σχεδόν τετράγωνα. Υπήρχαν τρεις πλατείες. Σε ένα σημείο έχει διασωθεί τμήμα του αγωγού αποχέτευσης, το οποίο είναι λαξευμένο στο βράχο, και είναι καλυμμένο με σχιστόπλακες. Νερό στο λόφο δεν υπήρχε, οπότε και λαξεύτηκε ένα αυλάκι που έφερνε το νερό από τη θέση Ανεμούτσα Βόρειο-ανατολικά του λόφου. Ο αγωγός ύδρευσης ακολουθούσε το γεωγραφικό ανάγλυφο και ίχνη του έχουν βρεθεί και σήμερα.

Στην πόλη εντοπίστηκαν δύο θέσεις νεκροταφείων. Το δυτικό νεκροταφείο, όπου έχει διαστάσεις ταφικού μνημείου με δύο κιβωτιόσχημους τάφους, και λογικά ανήκει σε επιφανείς νεκρούς του οικισμού. Το δεύτερο που βρίσκεται στη βορινή πλευρά κάτω από την περιφερειακή οδό, όπου υπάρχουν λαξευμένοι κιβωτιόσχημοι τάφοι πάνω στο βράχο.

Οι θέσεις των αρχαίων λατομείων αποτυπώθηκαν και περιγράφηκαν σχολαστικά από την ομάδα των Ολλανδών αρχαιολόγων. Υπήρχαν συνολικά 30 θέσεις εξόρυξης οικοδομικού υλικού εντός και εκτός του τείχους, ωστόσο λόγω και της σύγχρονης λατομικής δραστηριότητας του εργοστασίου καταστράφηκαν δυο θέσεις.

Το σπήλαιο του Διός Μειλίχιου που βρίσκεται εξωτερικά και νοτιοανατολικά των τειχών είναι ένα φυσικό σπήλαιο που φέρει την εγχάρακτη επιγραφή αφιερωμένη στο θεό Δία.

Υπάρχει ένας χαλικόστρωτος δρόμος που ξεκινά από τη Δυτική πλευρά του λόφου, ο οποίος δρόμος χρησιμοποιήθηκε ως βασική οδός που ένωνε τον Βόλο με τα χωριά του Πηλίου. Τώρα πια αυτός ο δρόμος διακόπτεται από τα σύγχρονα λατομεία πίσω από την ΑΓΕΤ.

Προμαχώνας 14

ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ

Φτάνεις στο λόφο

_μέσα από την πόλη

_μέσα από το χείμαρρο του Ανάυρου

_από το όριο με το νερό

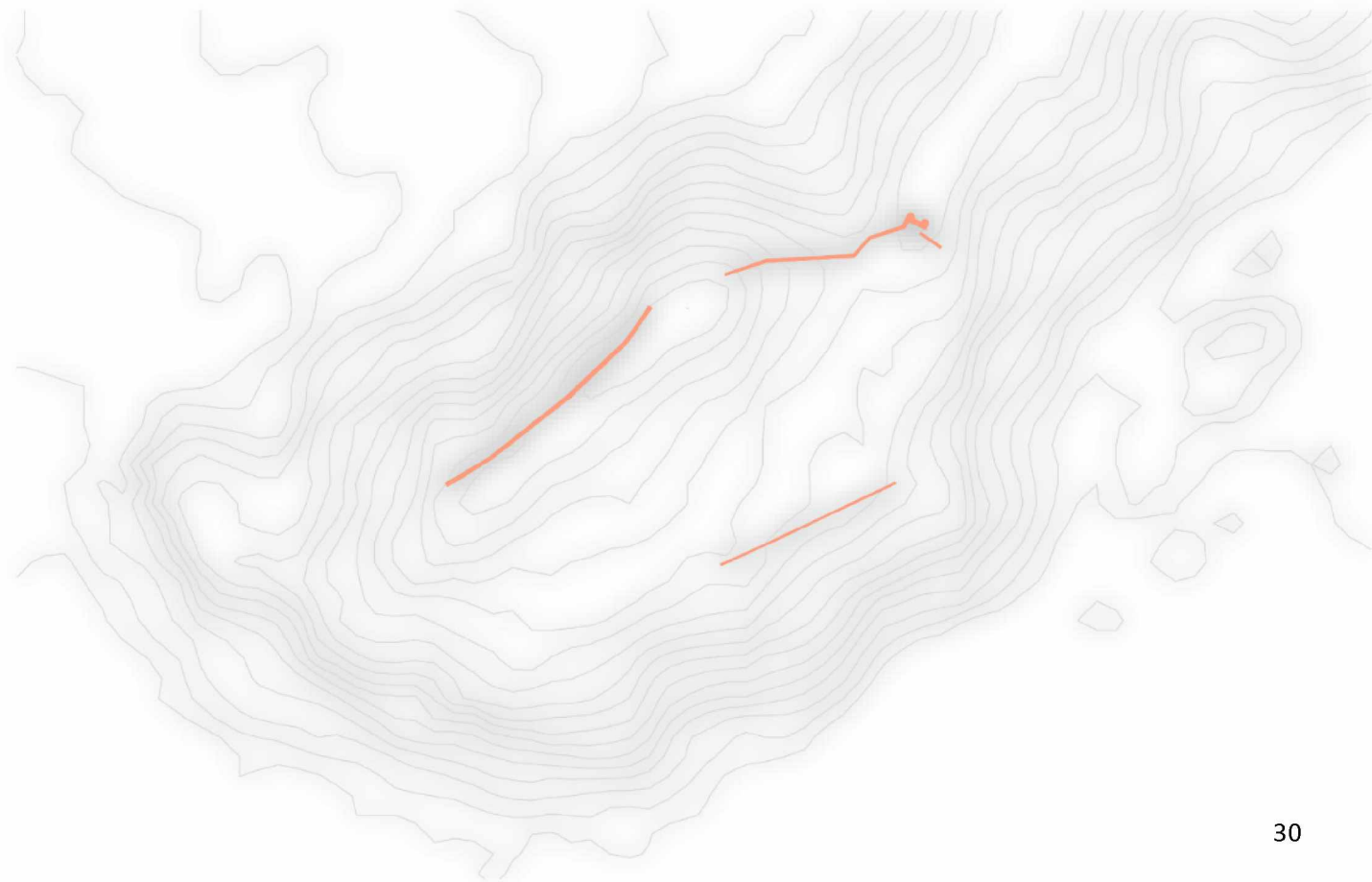
Η περιπατητική οπτική του λόφου. Πώς κατευθύνεσαι και προσανατολίζεσαι μέσα σε ένα μονοπάτι; Από μία φυσική οδηγία συνέχειας. Μία δύναμη που σε ωθεί σε μία πορεία προς την έξοδο. Η εξερεύνηση είναι βασικό στοιχείο του περιπάτου. Η εισαγωγή στο τοπίο, η εξερεύνηση και έπειτα αναζήτηση της εξόδου. Η έξοδος όπου το μάτι έχει οπτική φυγή και θέαση προς κάθε κατεύθυνση, το ξέφωτο ή η άφιξη σε έναν άλλο τόπο, κτίριο, βρύση, ερείπιο. Μεταξύ μιας περιπατητικής ματιάς και της πανοραμικής θέασης.

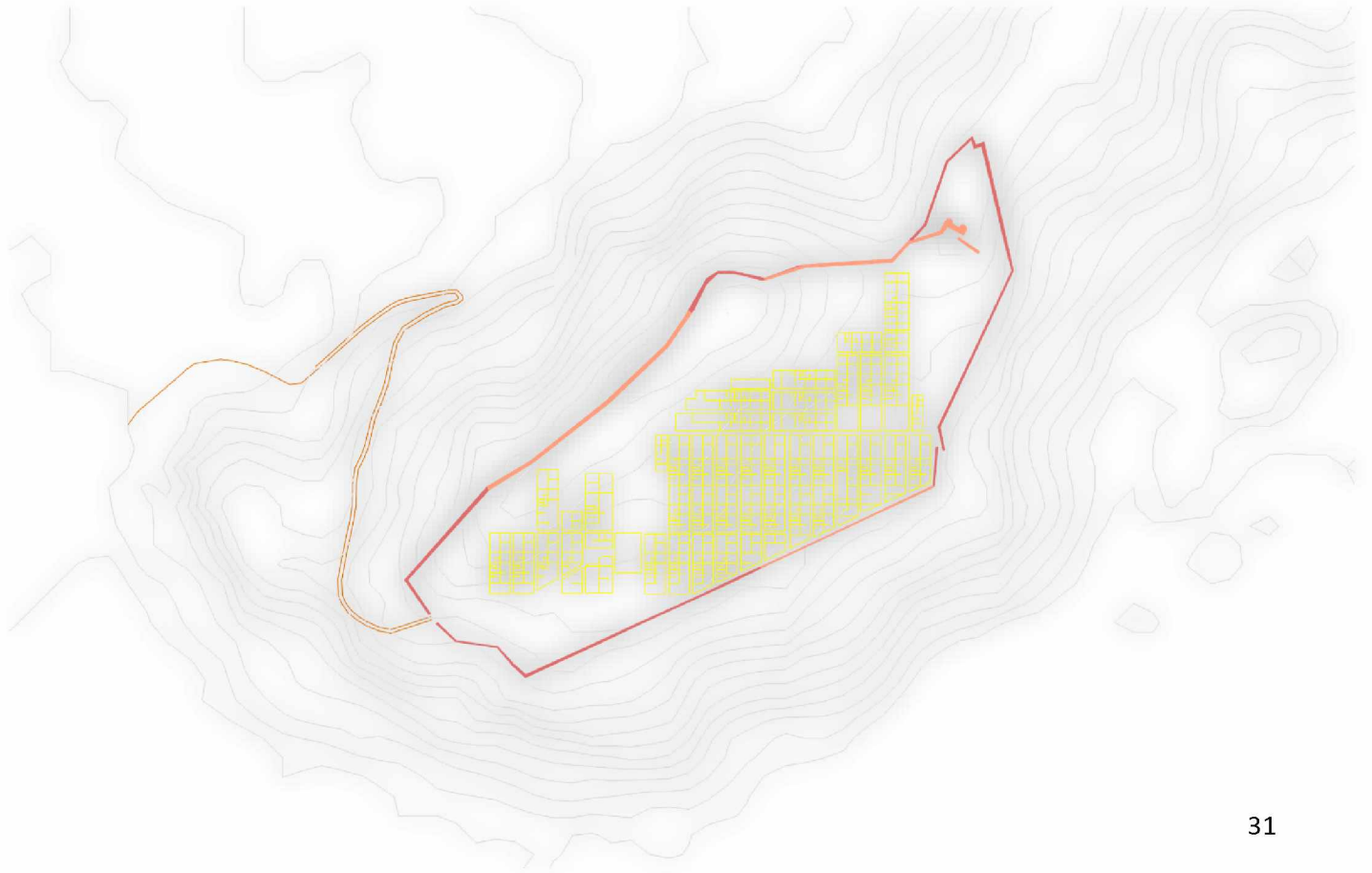
Ο λόφος της Γορίτσας αναδεικνύεται σε λόφο εμπειριών. Παραμένει ένας λόφος για ποδηλάτες, χαλαρών περιπατητών, οικογενειακών βολτών με σκύλους, παρατηρητήριο Πυροσβεστών, πιστών του θρησκευτικού μονοπατιού, παρατηρητών των πολυβολεία του β' παγκοσμίου πολέμου, αρχαιόφιλων επισκεπτών, γεωλόγων αναρριχητών. Όλοι ακολουθούν πορείες πάνω στο γεωγραφικό ανάγλυφο, παρατηρούν τις σχέσεις στο τοπίο, έρχονται σε επαφή με το βράχο ακούν τον βηματισμό τους, το θρόισμα των φύλλων, , το κελάηδισμα των πτηνών, το βουητό του εργοστάσιου, τους μακρινούς ήχους της πόλης, τις συνομιλίες των κολυμβητών στις Πλάκες.

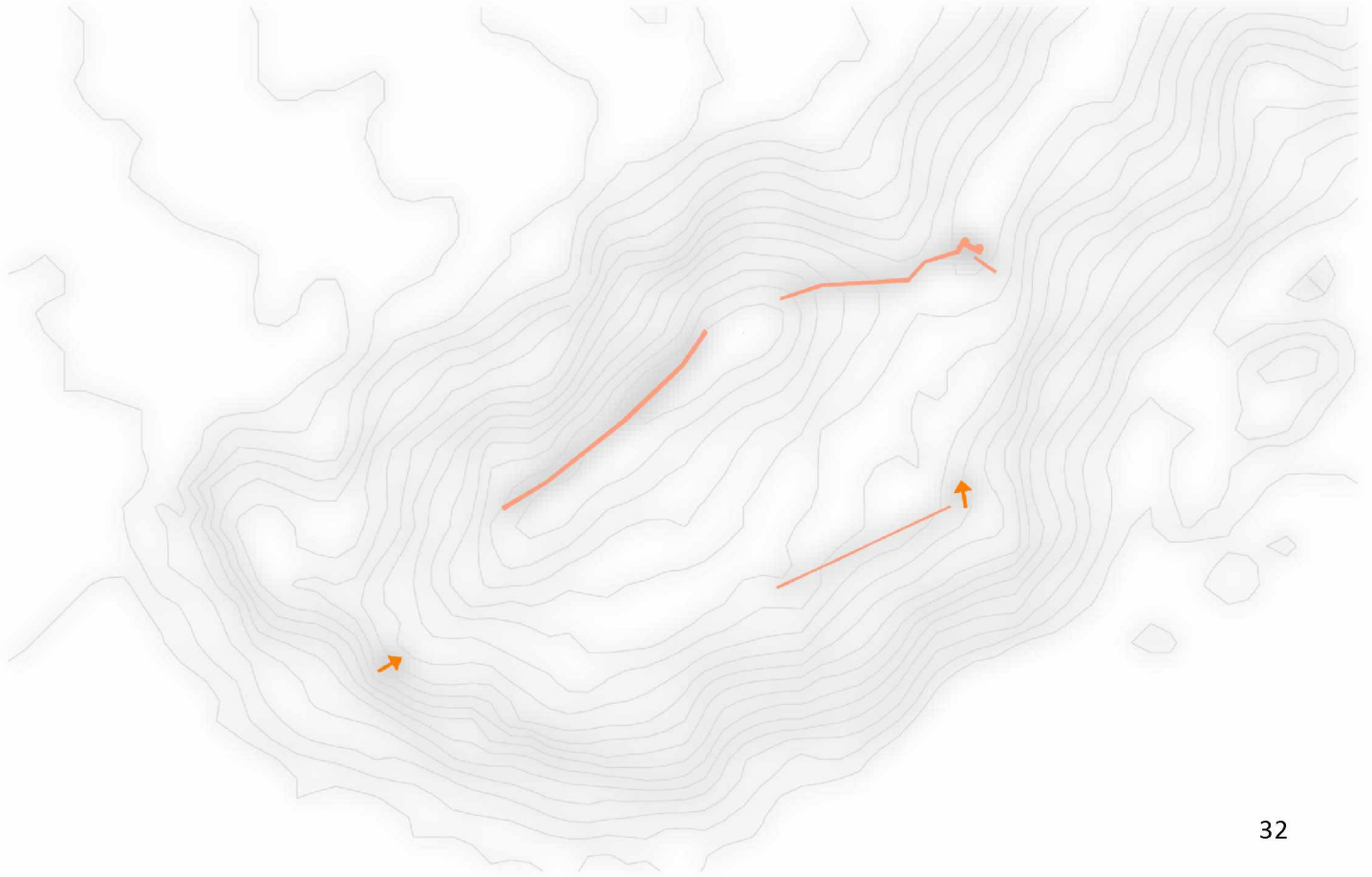
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

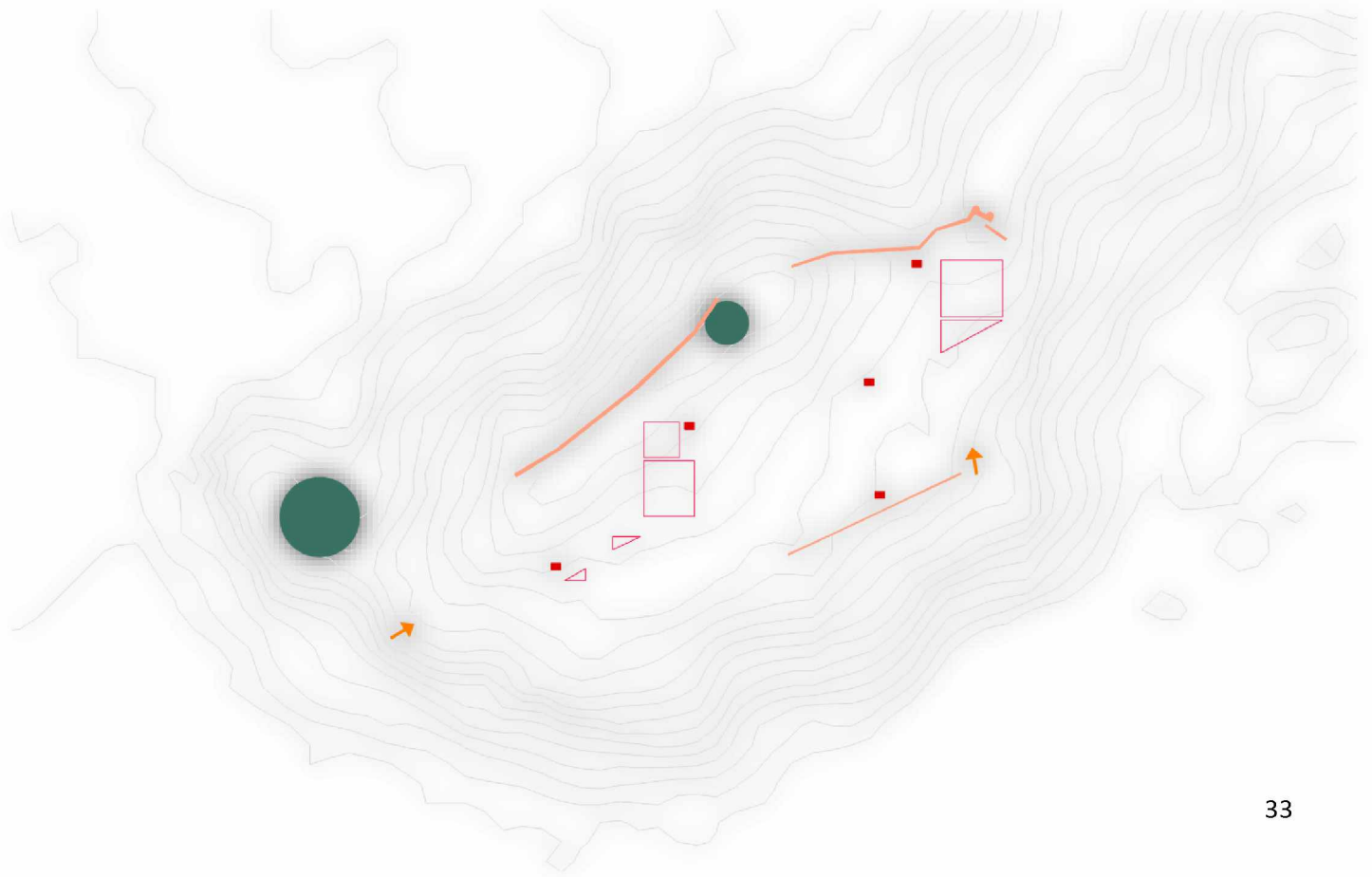

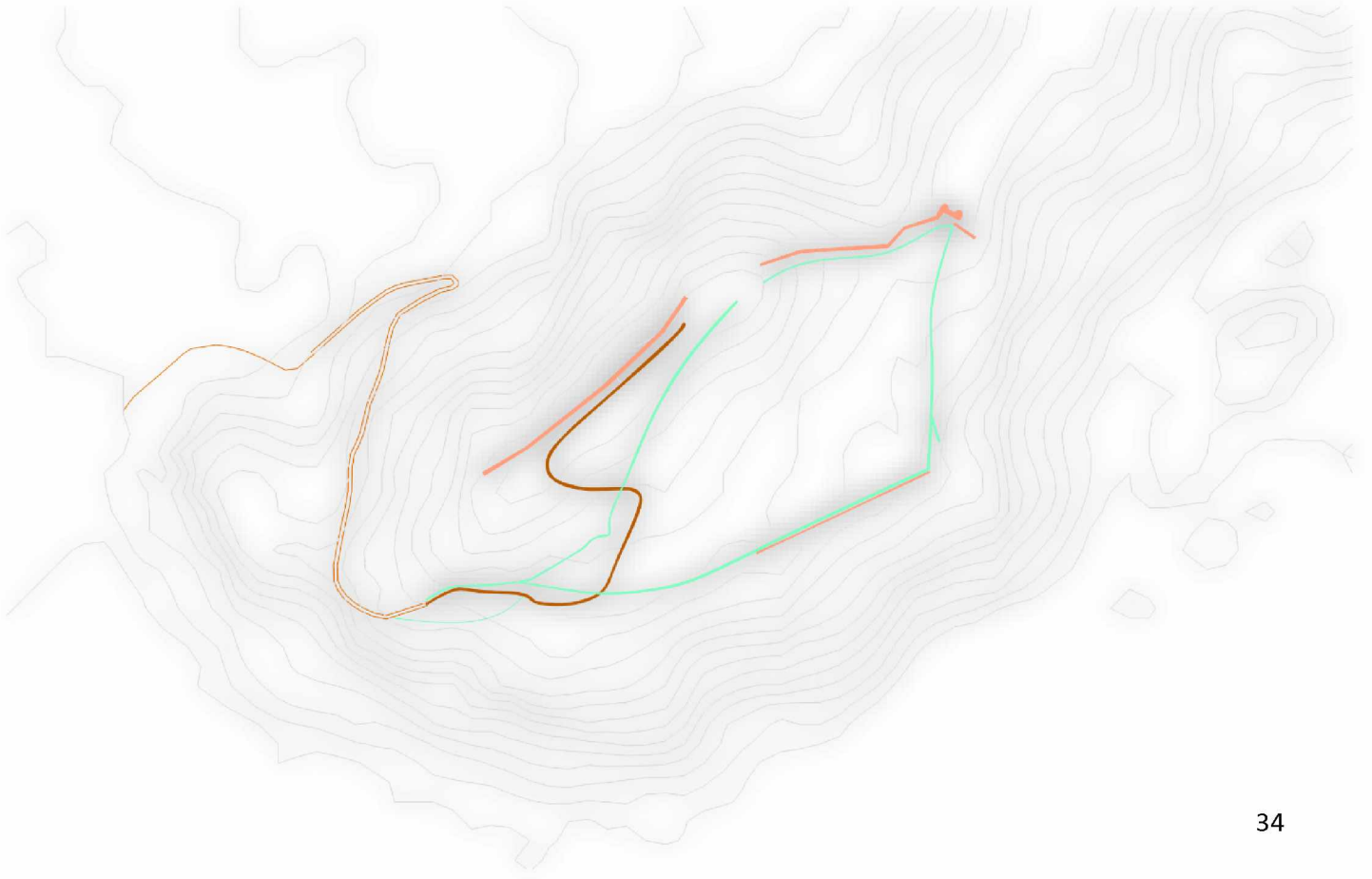

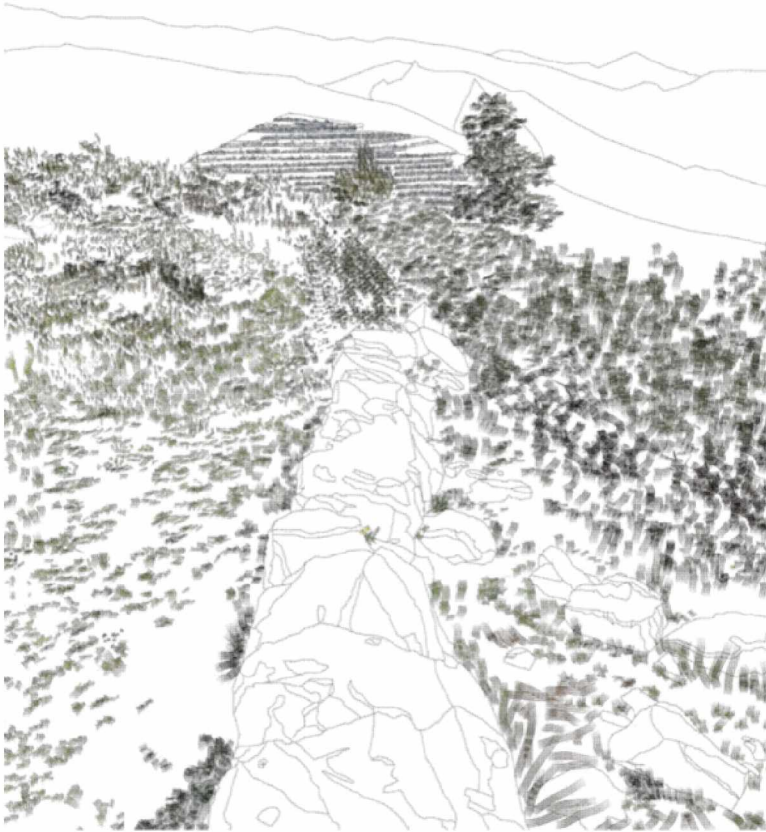

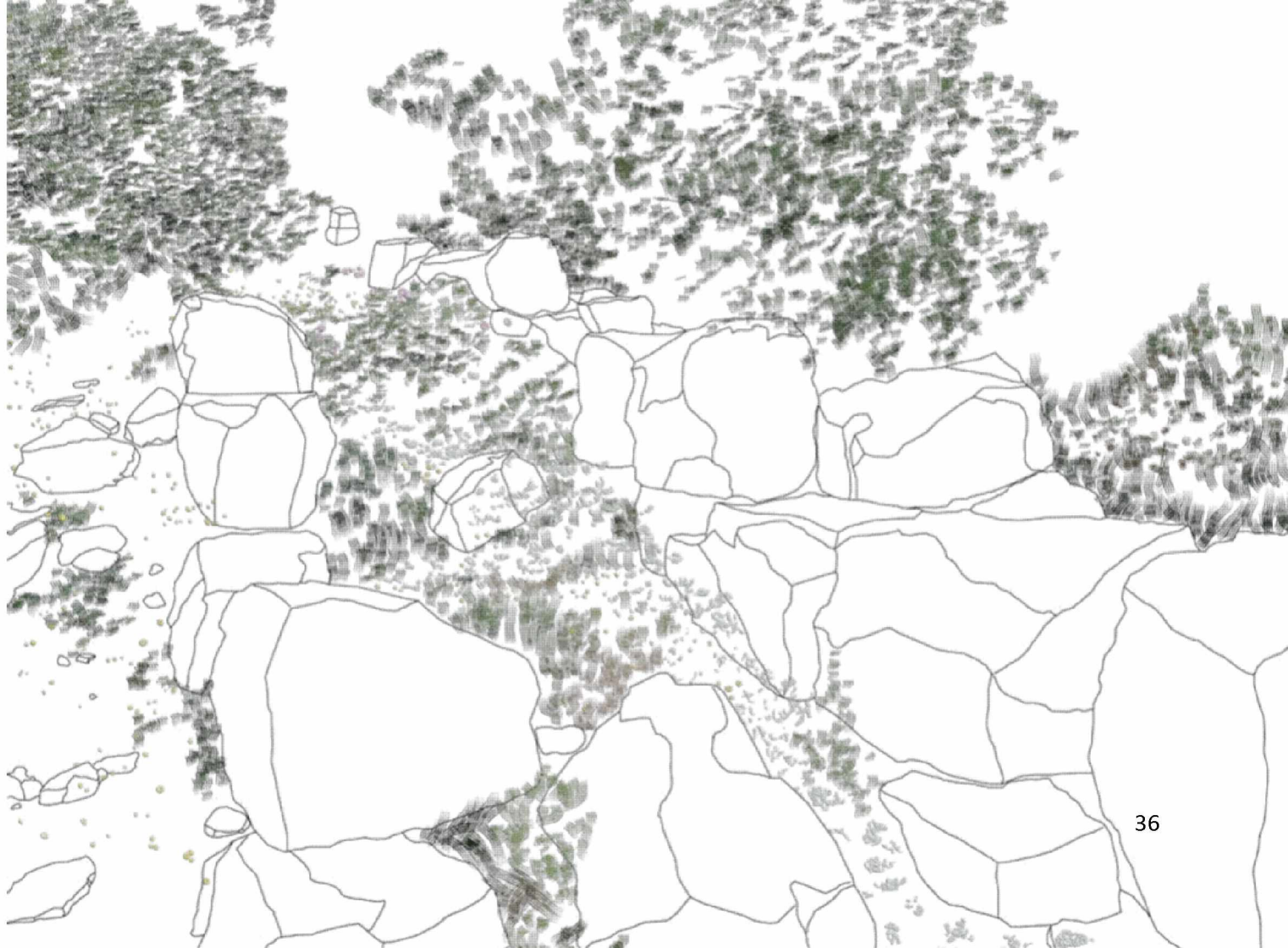

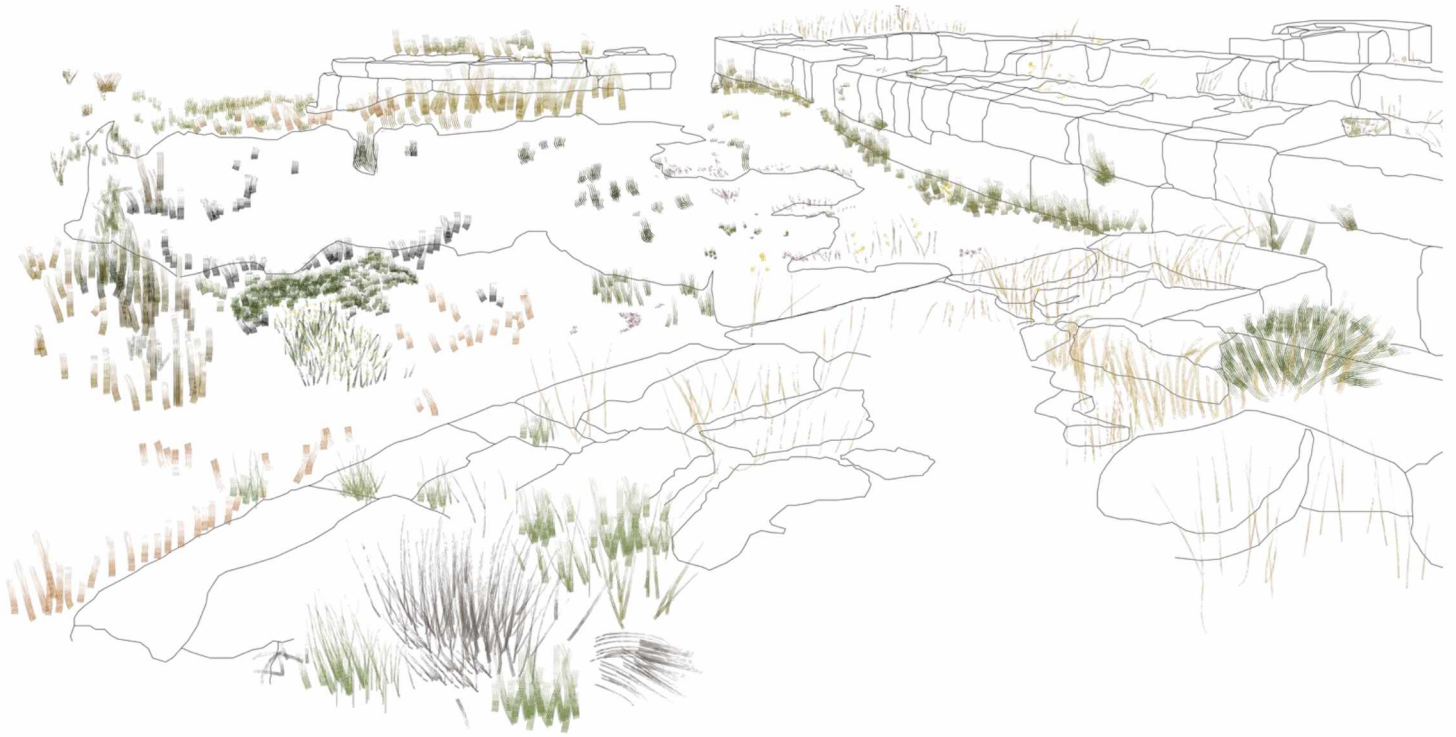

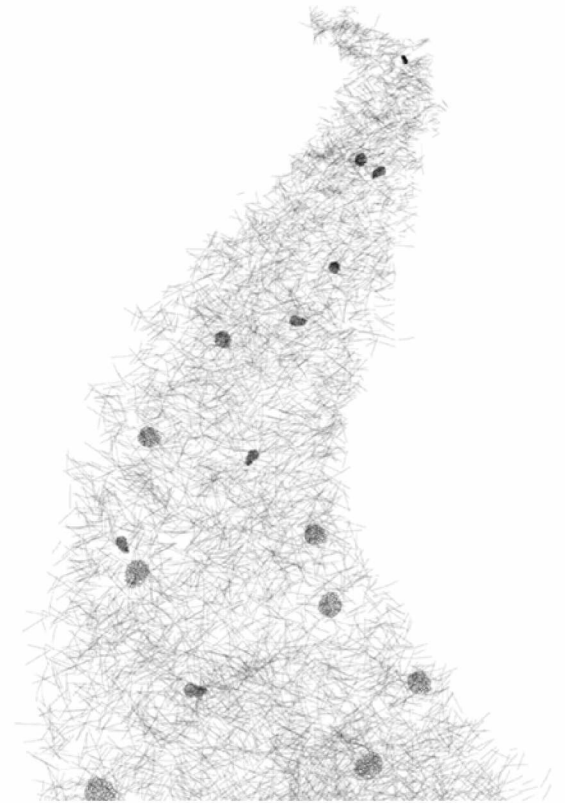

ΧΩΜΑΤΙΝΟ ΜΟΝΟΠΑΤΙ ΜΕ ΠΕΤΡΕΣ

ΧΩΜΑΤΙΝΟ ΜΟΝΟΠΛΑΤΙ ΜΕ ΚΛΑΔΙΑ

ΜΟΝΟΠΑΤΙ ΑΠΟ ΠΕΥΚΟΒΕΛΟΝΕΣ

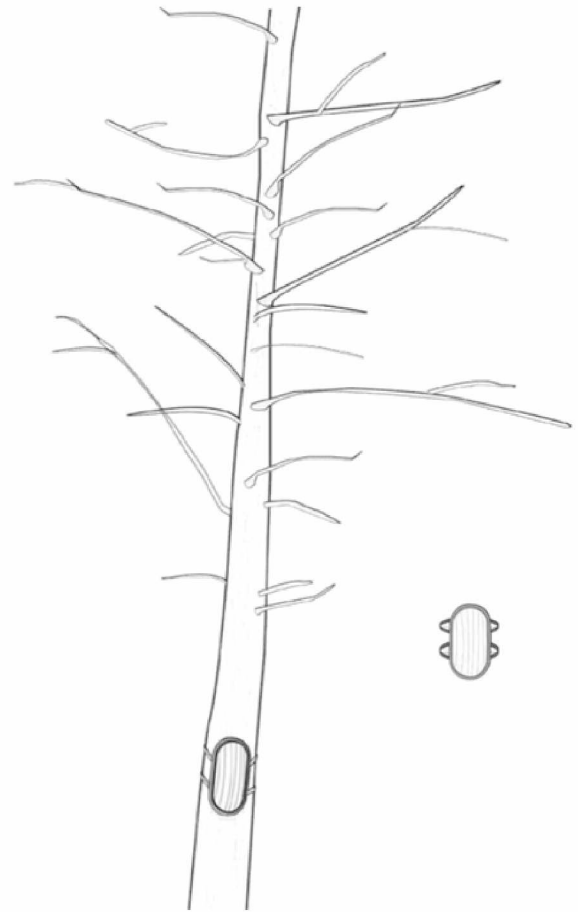
ΦΩΤΙΣΜΟΣ ΜΟΝΟΠΑΤΙΩΝ

_κουμπωτό φωτιστικό κορμού

_φωτίζοντας τα μονοπάτια μέσα στο πευκόδασος

_φωτίζοντας τον βασικό δρόμο

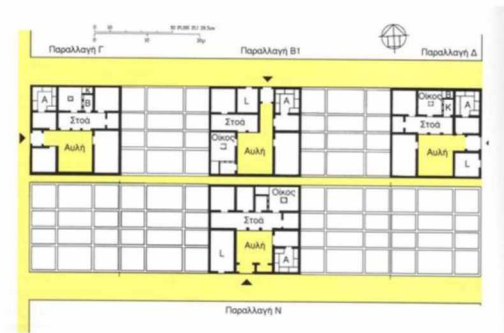
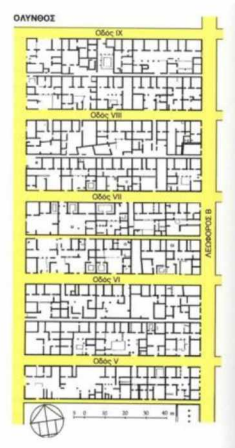
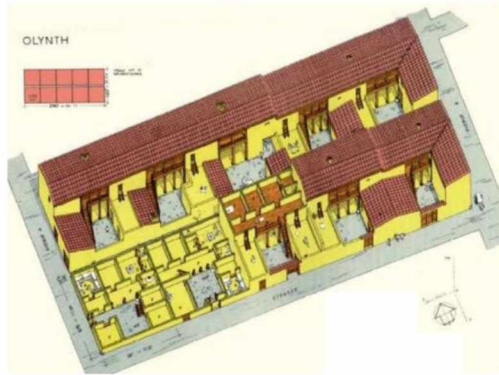
Νυχτερινές βόλτες | Βραδινές επισκέψεις

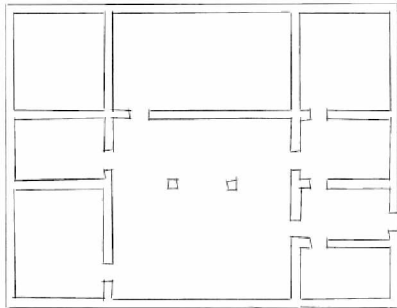
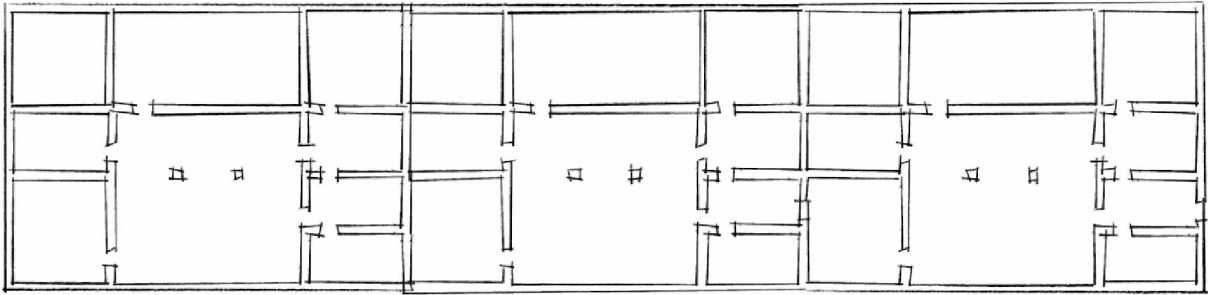

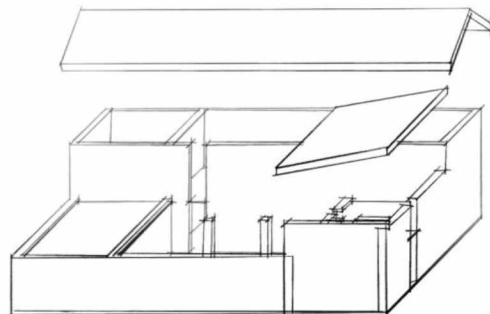
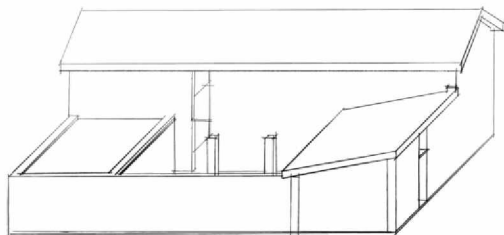

Ο αρχιτέκτονας και φιλόσοφος Ιππόδαμος από τη Μίλητο φαίνεται να εκπόνησε το πολεοδομικό σχέδιο της πατρίδας του περί το 479 π.Χ., για να γίνει διάσημος αμέσως μετά. Ο Φίλιππος ο Β΄ πολύ λίγο μετά άρχισε να υιοθετεί αυτό το σχέδιο πόλεων για τις πόλεις που έχτιζε μετά τις επιδρομές του για να επεκταθεί το βασίλειο του.

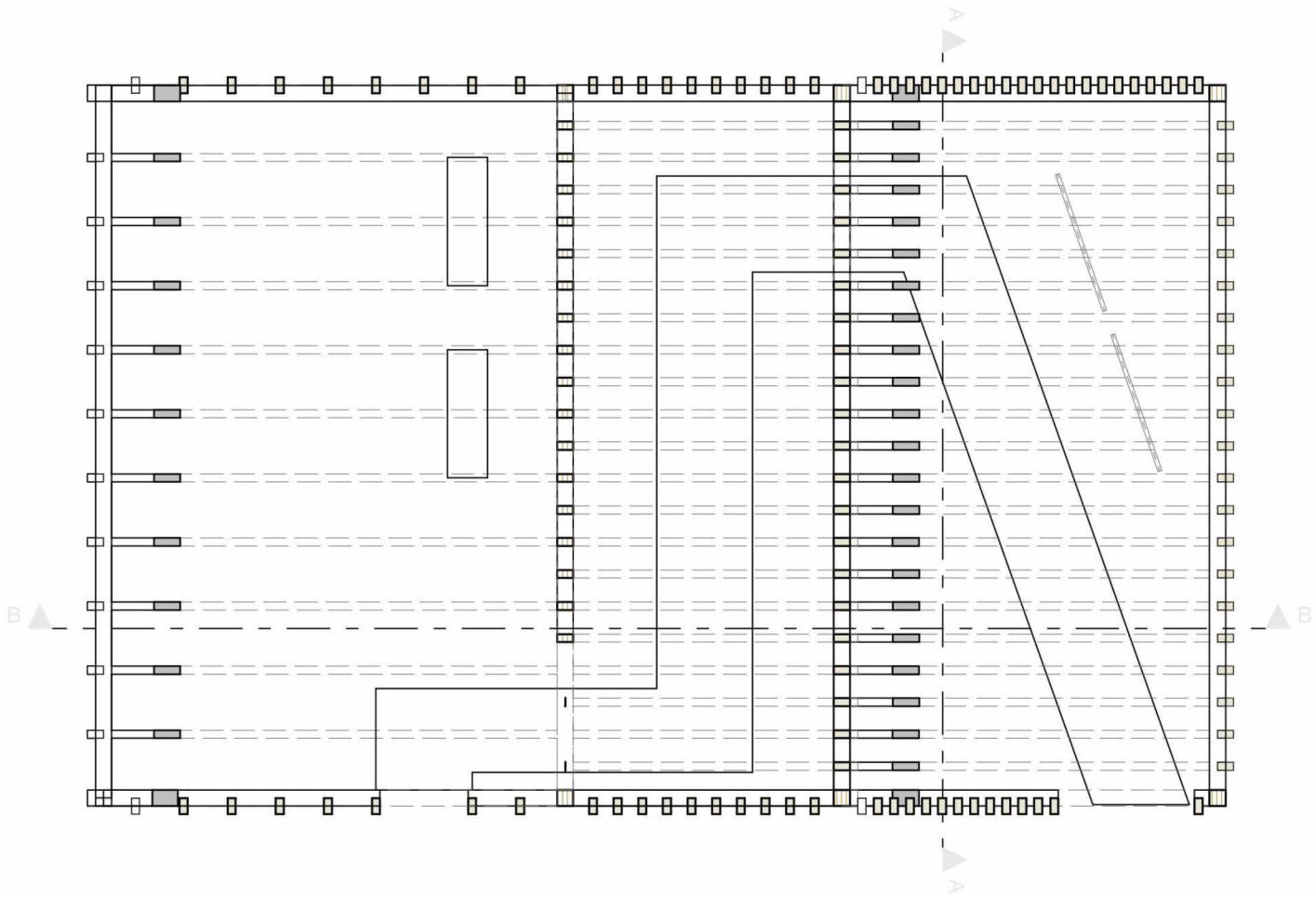
ΠΕΡΙΠΤΕΡΟ
ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

ΕΚΘΕΣΗ

ΧΩΡΟΣ
ΞΕΚΟΥΡΑΣΗΣ

ΣΗΜΕΙΑ-ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΦΑΠΤΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΛΗ

ΚΑΤΟΨΗ | ΚΛΙΜΑΚΑ 1:100

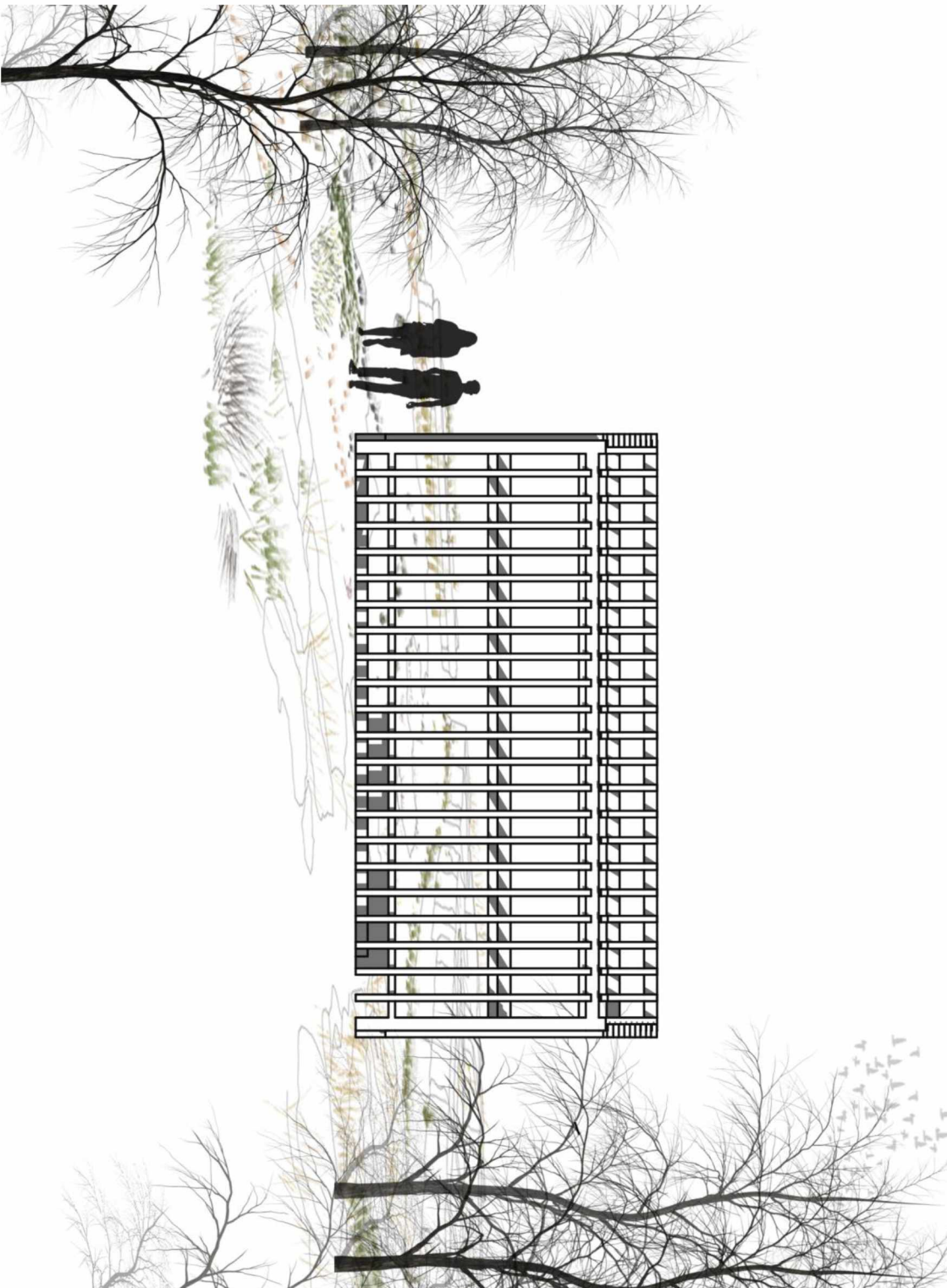

ΠΡΟΣΩΨΗ | ΚΛΙΜΑΚΑ 1:100

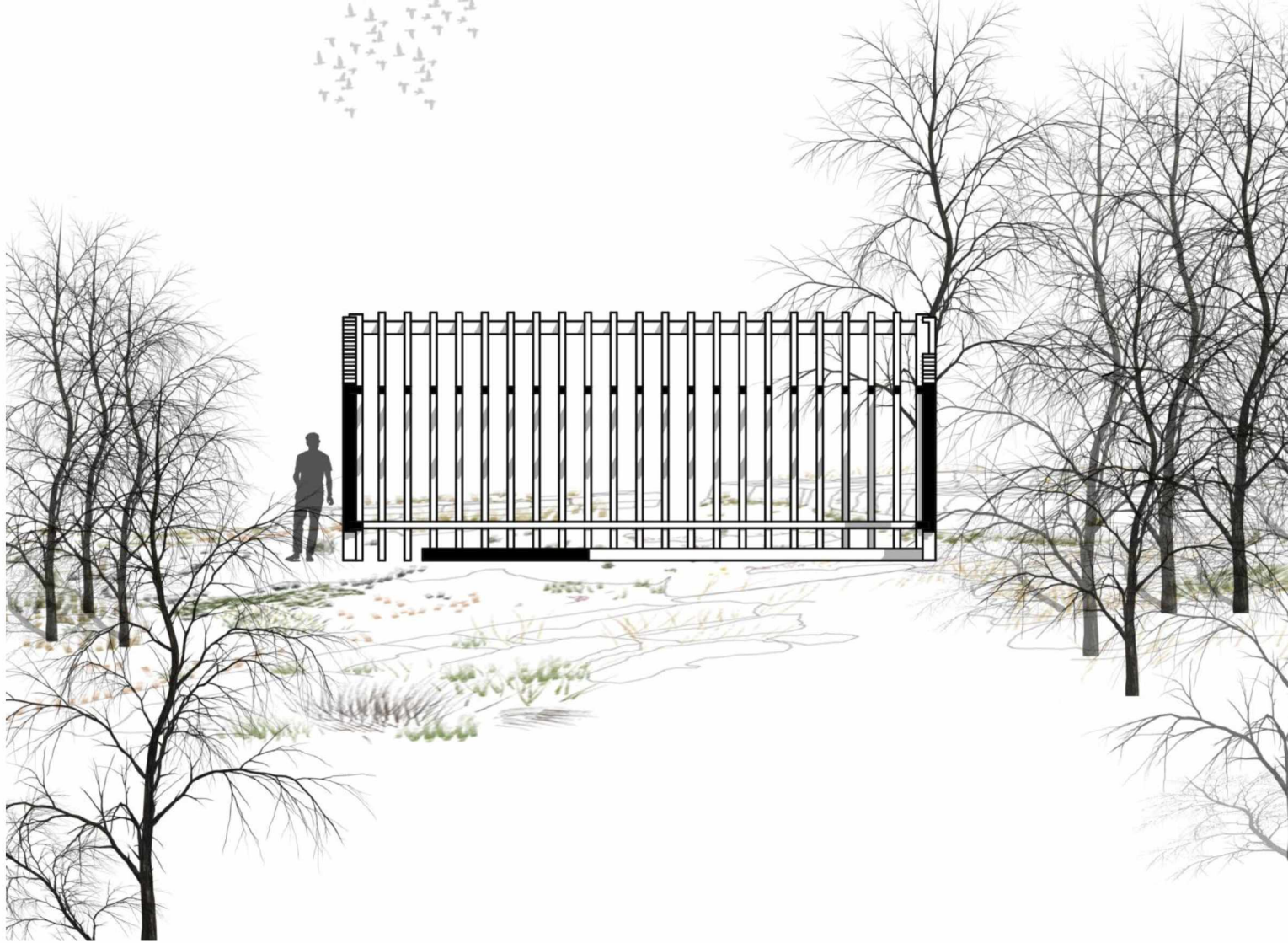
ΠΛΑΓΙΑ ΟΨΗ | ΚΛΙΜΑΚΑ 1:100

ΠΙΣΩ ΟΨΗ | ΚΛΙΜΑΚΑ 1:100

TOMH A | ΚΛΙΜΑΚΑ 1:100

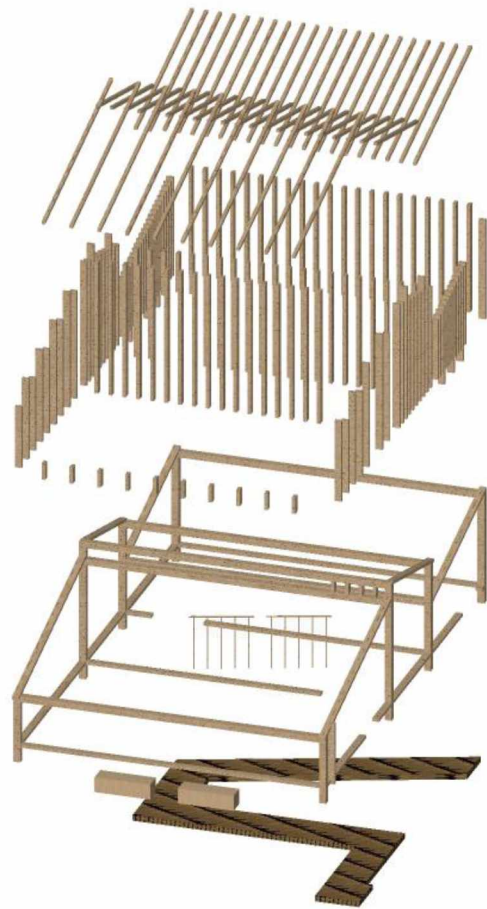

TOMH B | ΚΛΙΜΑΚΑ 1:100

ΑΕΟΝΟΜΕΤΡΙΚΟ

Ως Μεσογειακό τοπίο έχει αναπτυγμένη τη μακία βλάστηση. Η μακία βλάστηση υπάρχει στις περιοχές με μεσογειακό κλίμα. Ο όρος μακί αποτελεί τον σκληρόφυλλο θάμνο. Αυτού του τύπου οι θάμνοι έχουν ξυλώδεις κλαδιά και μικρά δερματώδη φύλλα σκούρου πράσινου χρώματος, με βαθιές ρίζες ώστε να αντλούν το απαραίτητο για την επιβίωση τους νερό τη θερινή περίοδο. Τέτοια φυτά είναι το το πουρνάρι (*Quercus coccifera*) και το το σπάρτο (*Spartium junceum*).

Τα φρυγανά είναι μικρά φυτά, θάμνοι με μικρά αγκαθωτά φύλλα, τα οποία φυτρώνουν σε χαμηλά υψόμετρα και αυτά γύρω της Μεσογείου, και είναι αποτέλεσμα υποβάθμισης της προϋπάρχουσας βλάστησης, μακίας και δάσους. Αναπτύσσεται σε ασβεστολιθικά εδάφη και πυριτικά, καθώς και σε εκτάσεις που έχουν καεί από πυρκαγιές. Τα φρύγανα ανθίζουν την άνοιξη και το καλοκαίρι, είναι αρωματικά και πάρα πολλά είναι δημοφιλή για τις φαρμακευτικές ιδιότητες τους. Είναι ανθεκτικά σε ξηρασία. Τα πιο γνωστά φρύγανα είναι: το θυμάρι (*Coridothymus capitatus*, *Thymus* sp.), η λαδανιά (*Cistus creticus*, *Cistus salviifolius*), ο ασπάλαθος (*Calicotome villosa*), το λυχνάρκι (*Ballota acetabulosa*), ο ασφόδελος (*Asphodelus aestivus*).

Οι συγκεντρώσεις αιωρούμενων σωματιδίων (κοντά στο εργοστάσιο ΑΓΕΤ-ΗΡΑΚΛΗΣ) υπερβαίνουν τα επιτρεπτά όρια.

Η αλλοίωση της μορφολογίας του εδάφους, η ρύπανση επιφανειακών και υπόγειων νερών, η ρύπανση της ατμόσφαιρας λόγω της παραγόμενης σκόνης, η πρόκληση θορύβου της κυκλοφορίας των οχημάτων μεταφοράς κ.λπ., η εμπόδιση των λειτουργιών αναπνοής-διαπνοής των δένδρων λόγω φραγμού των στομάτων των φύλλων από τη σκόνη, η διατάραξη της χλωρίδας αλλά και της πανίδας ως συνέπεια της απώλειας τροφής

Φυσικοί κύκλοι του τοπίου.

Μέσα στο πέρασμα των εποχών, αντιλαμβανόμαστε το τοπίο ο καθένας με την προσωπική ματιά και εμπειρία του. Είναι το γεωγραφικό ανάγλυφο, το περιβάλλον και ο χρόνος. Ο χρόνος εμφανίζεται μέσα από τη περιοδικότητα και τη χλωρίδα. Στο λόφο ένα κομμάτι έχει αναδασωθεί με πεύκα, το υπόλοιπο είναι η φύση που στα ξεσπάσματά της αναδύουν αγριολούλουδα και βότανα. Το τοπίο αλλάζει χρωματικά όχι μόνο μεταξύ ημέρας και νύχτας, αλλά και στις εποχές και στο πέρασμα των ετών. Ας το φανταστούμε πριν την πυρκαγιά και μετά. Ας το φανταστούμε την άνοιξη και το χειμώνα.

Τα τέσσερα πολυβολεία είναι οχυρωματικά έργα που κτίστηκαν από τα στρατεύματα κατοχής με σκοπό την φύλαξη του συγκοινωνιακού δικτύου της χώρας και την προστασία των κατακτημένων περιοχών από πιθανή απόβαση των συμμάχων. Είναι τοποθετημένα στην κορυφογραμμή της Γορίτσας, με πανοραμική θέαση της ευρύτερης περιοχής και του Παγασητικού. Έχουν κυκλική κάτοψη με ενισχυμένη κατασκευή. Τα ανοίγματά τους είναι ορθογώνια και καδράρουν τμηματικά την πανοραμική θέαση με αυστηρότητα.

Αυτοί οι χώροι, από την προηγούμενη έντονη οχυρωματική δραστηριότητα τους, μετά από κάποιες δεκαετίες ανάπαυσης, μεταμορφώνονται σε παρατηρητήρια ρεμβασμού.

Εκκλησιαστικό μονοπάτι

Η Ζωοδόχος Πηγή έχει πάρει το όνομά της από τις αρχαίες δεξαμενές νερού που υπάρχουν στο σημείο που είναι κτισμένη. Η εκκλησία γιορτάζει πέντε μέρες μετά την Κυριακή του Πάσχα όπου κάθε χρόνο την παραμονή της γιορτής μεταφέρεται η εικόνα της εκκλησίας από το λόφο της Επισκοπής όπου φυλάσσεται στο ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου, ως την εκκλησία της Γορίτσας, μέσω ενός μονοπατιού το αποκαλούμενο θρησκευτικό μονοπάτι. Οι πιστοί μεταφέρουν στα χέρια τους την εικόνα περπατώντας τη διαδρομή αυτή. Είναι ένα είδος πομπής. Η επισκεψιμότητα του λόφου εκείνες τις μέρες ανεβαίνει κυριολεκτικά στα ύψη.

Ο λόφος της Γορίτσας αναδεικνύεται σε λόφο εμπειριών. Παραμένει ένας λόφος για ποδηλάτες, χαλαρών περιπατητών, οικογενειακών βολτών με σκύλους. Βοσκοτόπι προβάτων και αλόγων, παρατηρητήριο Πυροσβεστών, πιστών του θρησκευτικού μονοπατιού, παρατηρητών των πολυβολείων του β' παγκοσμίου πολέμου, ξυπόλυτων περιηγητών, αρχαιόφιλων επισκεπτών, γεωλόγων αναρριχητών. Όλοι ακολουθούν πορείες πάνω στο γεωγραφικό ανάγλυφο, παρατηρούν τις σχέσεις στο τοπίο, έρχονται σε επαφή με το βράχο ακούν τους ήχους της πόλης από μακριά, το κελάηδισμα των πτηνών, το βουητό του εργοστάσιου, τις συνομιλίες των κολυμβητών στις Πλάκες.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

S.C. Bakhuizen (coord.), 1992, A greek city of the fourth century B.C. cy the Goritsa team, Roma, L' ERMA di BRETSCHNEIDER

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Κωνσταντινίδης Άρης, (1992), Η Αρχιτεκτονική της Αρχιτεκτονικής- ημερολογιακά σημειώματα, Αθήνα, εκδ. ΑΓΡΑ

Χαστάογλου Βίλμα, (2007), Βόλος - Το πορτραίτο της πόλης, από τον 19ο αιώνα έως σήμερα, Βόλος, εκδ. Δημοτικό Κέντρο Τεκμηρίωσης Βόλου (ΔΗ.Κ.Ι) Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Τ.Α.Μ., (2003), 'ωραίο, φριχτό κι απέριττο τοπίον', αναγνώσεις και προοπτικές του τοπίου στην Ελλάδα, Σκόπελος, εκδ. Νησίδες

Κωτούλα Μαρία, (2015), Βόλος - Περιπατητική εμπειρία της Γορίτσας Σημεία αρχιτεκτονικής στίξης, Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Μαρία Τσενή, (2018), Βόλος - Αξιοποίηση του λόφου Γορίτσας ως Χώρου Αναψυχής, Διπλωματική εργασία, Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: «Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Τουρισμού και Πολιτισμού», Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης Τμήμα Οικονομικών Επιστημών